

Гарбар І. В.
старший викладач кафедри сучасних мов
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна

ЯВИЩЕ КАЛЬКУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Мова не може існувати відокремлено, вона перебуває у взаємозв'язку з іншими мовними системами, наслідуює з іншої повністю або частково семантику слова, морфеми з тими чи іншими змінами. Кальки нічим не відрізняються від власномовних утворень, доволі часто природньо додаються до лексичного складу української мови, заповнюють словникові прогалини. На утворення кальок впливали російська, польська, латинська, англійська, французька, німецька та інші мови. У перекладознавстві лінгвістичний термін *калька* набув негативного забарвлення, хоча прижився і закріпився у багатьох мовах. Мовознавець О. Пономарів зауважує про доречність калькування чужих слів як засобу номінації в тому разі, коли в рідній мові для якогось поняття немає назви. Наводить приклад кальки *діловиробник* (*рос. делопроизводитель*), *хоча в українській є нормативний варіант діловод* [1, с. 110].

Проблеми калькування порушували у своїх працях Л. Булаховський, М. Шанський, Л. Єфремов, О. Пономарів, І. Білодід, Т. Кияк, М. Кочерган та інші. Наразі немає єдності у поглядах на походження калькування, не визначено місце кальок у словниковому складі мови, у системі мовознавчих дисциплін. Одні науковці вважають кальки різновидом запозичень, інші – ототожнюють їх з буквальним перекладом. Автор терміна *калька* Ш. Баллі ще на початку ХХ ст. зауважив, що кальки є не кращими й не гіршими за запозичення [2, с. 71]. У «Словнику лінгвістичних термінів» за редакцією Є.В. Кротеви́ча та Н.С. Родзе́вича зазначено, що *калька* – це слово (або окремий вираз), утворене шляхом копіювання того самого способу, яким воно було створене в іншій мові, тобто буквальний переклад морфологічних елементів слова (або виразу) із збереженням його структури й порядку розташування складових частин [3, с. 77]. С. Караванський у «Практичному словнику синонімів української мови» подає синоніми до слова *калька* – здирати, бездарно перекладати [4, с. 158]. Однак Л. Єфремов вважає, що ні за способом виникнення, ні в плані вираження, ні щодо об'єкта калькування кальки не можуть бути запозиченими словами. Кальки лише з мотиву появи пов'язані із запозиченнями, тому варто відрізняти кальки від власне запозичень, так як це різні явища, а спільними у них є лише чужомовні попередники.

Для творення іншомовних слів доречно фонетично переробити та граматично оформити запозичений матеріал [5, с. 80]. Мовознавці М. Шанський, Д. Лотте, Т. Кияк, М. Кочерган, О. Селіванова та інші поділяють кальки на повні та часткові. Повною називають ту кальку, в якій у мові реципієнта всі елементи слова, що надійшли з мови-продуцента, перекладаються послідовно та дослівно, а в частковій кальці не всі елементи слова перекладаються у мові реципієнта [6, с. 110]. У сучасному мовознавстві віддають перевагу класифікації кальок, запропонованій М. Шанським, на думку якого напівкальки у своїй будові мають як свій власний матеріал, так і частину матеріалу іншомовного слова, який за словотворчою моделлю є відповідником до подібного запозиченого слова [7, с. 202]. На думку О. Гаврилової, калькування є продуктивним способом словотвору в сучасній українській мові, зокрема має вагоме значення у формуванні нових термінів. Починається калькування з аналізу, тобто розщеплення слова на складові елементи, але паралельно з цим зразу ж відбувається і синтез дериваційно-мотивуючих одиниць у новій єдності [8, с. 93].

Здійснений аналіз дає змогу дійти висновку, що калькування має творчий характер, а творчість сприяє активізації словотворчих засобів рідної мови, створенню в разі потреби структурно-семантичного відповідника – кальки, яка за своєю зовнішньою формою нічим не відрізняється від власномовного слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Культура слова: мовнотилістичні поради: навчальний посібник / О. Пономарів. Київ, 2001. 240 с.
2. Французская стилистика / Ш. Балли. Москва, 1961. 394 с.
3. Словник лінгвістичних термінів / за ред.: Є.В. Кротевич, Н.С. Родзевич. Київ : Академія наук Української РСР, 1957. 236 с.
4. Практичний словник синонімів української мови / С. Караванський. Київ, 2000. 480 с.
5. Основы теории лексического калькирования / Л.П. Ефремов. Алма-Ата, 1974. 191 с.
6. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А.С. Д'яков. та ін. Київ, 2000. 218 с.
7. Очерки по русскому словообразованию и лексикологии / Н.М. Шанский. Москва, 1959. 247 с.
8. Українська мова. Енциклопедія / Н. Ф. Клименко. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2000. 752 с.